

אבות פרק שלישי (ט) רבי

ישיבת "הכותל" ירושלים
לעילוי נשמת
ר' לוי ב"ר משה כלאוני ז"ל
תרומת אשתו וילדיו-לונדון

אבות פרק שלישי

נתנו לך רבי שמעון אומר המהלך בדרך ושונה
ומפסיק ממשנתו ואומר מה נאה אילן זה מה נאה
ניד זה מעלה עליו הכתוב כאילו מתחייב בנפשו:
ר' דוסתאי בר ינאי משיב ר"ם אומר כל השוכה
דבר אחד ממשנתו מעלה עליו הכתוב כאילו

אבות פרק רביעי

תני ראש לשעלים: מן ר' יעקב אומר העולם
הזה רומה לפרוודור בפני העולם הבא "התקן
עצמך בפרוודור כדי שתכנס למרקלין: ין היא
היה אומר יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים
בעולם הזה מכל חיי העולם הבא ויפה שעה אחת
של קורת רוח בעוה"ב מכל חיי העוה"ז: ית רבי

אבות - פרק שלישי

ממעיונות הנצח

[קנט]

ומפסיק ממשנתו ואומר מה נאה אילן זה

ורבי שלום מברנוביץ' מרגלא בפומיה:

- אם אמירת "מה נאה אילן זה" משמשת אצלו הפסק
ממשנתו, דהיינו שלימדו לא היה ביחוד-הלב לאלקים וכשפונה
להללו נקרא מפסיק, או להיפך אם למד כראוי אך אינו משבח
באמירה זו לבורא, שברא אילנות נאים - שכן במדה והוא עושה
ככה, הרי זה כעין המשך רצוף ללימוד התורה, כי תכלית שווה
לשניהם, הדביקות באלקים, אם בתורה ואם בשבח ושירה - הריהו
מתחייב בנפשו.

יהודי אינו מביט סתם ככה על הבריאה, מבלי שישים אל לבו,
מבלי שיהלל למי שברא כל אלה.

מה נאה אילן זה

וכך היה אומר רבי אברהם ישעיה קרליץ, בעל "חזון איש":

- כשאני מסתכל בחדרי על צמח, שתיל רך, לפעמים מוכרחני
להפסיק מפני כלות הנפש - מתוך התפעלות על פלאי הבריאה
שבורא האלקים.

פרקי אבות

שפד

משנה ט'. "משנתו": משנה "שלו", אותה המשנה העוסקת בעצובם החופשי
של חיי האדם וכל יחסיהם עפ"י רצון בוראו ורבונו, מביאה לחיים ולהתפתחות
האדם הרמוניה, שלימות מוסרית וזן מוסרי במידה גדולה יותר מהיופי האסתטי
של הטבע. שכן אין משנה זו - התורה - מהווה, אלא את האחרות הפנימית
ביותר של הרבגוניות המשופעת של יחסי בני האדם, באמצעות חזירתה החופשית
בהם ברוח אלוקית לפי רצונו ית' - הרמוניה המגלמת את המזיגה הנעלה ביותר
של יופי. והיה, כך דעת משנתנו, והמזיגה הנעלה הזאת אינה משתקפת בשעת
הלימוד, והלומד מפסיק ממשנתו על-מנת להתפעל על יפיו של הטבע, הריהו
כאילו חטא בנפשו, או מוטב, כאילו התחייב בנפשו; שכן לא הכיר את היוקרה
והיופי של נפש אדם מוארת ומודרכת מרוח ה', שעולה לאין שיעור על כל הוד
וגוי הטבע.

סידור

תפילות ישראל

עם פירוש

הגאון הרב שמשון בן הר"ר רפאל הירש זצ"ל

תרכא. רבי שמעון אומר. המהלך בדרך ושונה ג. ומפסיק ממשנתו ואומר מה נאה אילן זה, ומה נאה ניר זה א. מעלה עליו הכתוב כאלו מתחייב בנפשו א. [אבות פ"ג מ"ז]

מראה זהר

חזתא דאורייתא על פתורא. ג. וכה נהגו רשביי וכל חברייה דיליה כשהלכו בדרך למרו תורה, זיל (וזה"ק ח"א ד"ה) רבי אלעזר הוה אויל כח רביי אבא בהדיה והוה טעין חד גברא אכתרייהו, א"ר אבא נפתח פתחין דאורייתא דהא שעתא ועדנא הוא לאתקנא בארחא. (ע"ש ג"ח:) רבי שמעון הוה אויל בארחא והוה עמיה רבי אלעזר בריה ורבי יוסי ורבי חינא, עד דהוו אוילי א"ר אלעזר לאבוהי ארחא מתקנא קמן בעינן למשמע מילי דאורייתא כו. (ע"ש ד"ז.) ואנן הא אולינן קמיה. בארחא נתעסק במילי דאורייתא. (ע"ש ק"ו:) רבי יהודה ורבי יוסי הוו אוילי בארחא, א"ל ר"י לרבי יוסי פתח פומך ולעי באורייתא כו. (ע"ש ק"ז.) והשתא ארחא דא אריך לן נתעסק באורייתא וקובי"ה יזווג בהדן. (ע"ש דרכ"ט:) רבי חזקיה ור' יוסי ורבי יהודה הוו אוילי בארחא, א"ר יוסי כל חד וחד מינן לימא מילי דאורייתא. (ע"ש דר"ל.) רבי יהודה ורבי יצחק הוו קאזלי בארחא, א"ר יצחק נפתח במילי דאורייתא וניזיל. (ע"ש דרמ"ג:) נפקו מן בערתא, א"ר שמעון כל חד וחד לימא מלה וניהך בארחא. (בתיב י"ג:) רבי אלעזר ורבי אבא הוו אוילי מטבריא, עד דהוו אוילי פנע בהו חד יודאי אתחבר בהדיהו, א"ר אלעזר כל חד לימא מלה דאורייתא. (שם ל"ב.) אורחא לא אתחנן אלא במילי דאורייתא. (בה"ג קכ"ב.) רבי יצחק ורבי יהודה הוו אוילי מאושא ללוד, אר"י נימא מילין דאורייתא וניזיל. (שם קפ"ח.) רבי אלעזר רבי אבא ורבי יוסי אזלו באורחא והוו אמרי מילי דאורייתא כל ההוא ארחא. (ע"ש דרס"א:) האי מאן דאזיל באורחא כו, עילאה מכולא תרי חברי או תלתא דלעאן במילין דאורייתא, דהא כנינא אשתתפת בהדיהו. א. ומשי"כ במכנה כאן מעלה עליו הכתוב, ושואלים כל המפרשים איה המקרא הזה, ועיין (בתוי"ט ובמד"ש כאן), ונצאתי הלשון כתוב (בוה"ק ח"א צ"ב.) וז"ל דכל דיתפרש מאורייתא אפילו שעתא דהא כמה דיתפרש מחיי דעלמא, דכתיב כי הוא חייך ואורך ימך, וכתיב אורך ימים וסגולת חיים יוסיפו לך, וכ"כ (ע"ש קפ"ח.) דכל מאן דישתדל באורייתא קובי"ה משיך עליה חיינן עלאין ואעיל ליה לחיי עלמא דאתי, דכתיב כי הוא חייך ואורך יבך, וכתיב ובדבר הזה תארכו ימים, חיינן בהאי עלמא והיין בעלמא דאתי. (שם ס"ט.) מאן דאזיל בארחא ולא עמיה מילי דאורייתא אסתבן בנפשיה. (ע"ש דרמ"ב.) רבי שמעון ורבי יוסי ורבי חינא הוו קא אזלי מגלילא עלאה לטבריא, א"ר שמעון ניהך ונשתדל באורייתא, דכל מאן דידע לאשתדל באורייתא ולא אשתדל אתחייב בנפשיה, שריר מפורש למעשה שכתוב (בוה"ק ח"ב י"ז.) רבי יוסי נפק לאורחא ועמיה רבי אחא בר יצקב, עד דהוו אזלו, שתיק רבי יוסי והרהר במילי דעלמא, ורבי אחא הרהר במילי דאורייתא, חמא רבי יוסי חד חזיא דהוה רהיש אבתריה כו, נפל רבי יוסי ודמא שחת ונחת בהושבו כו, א"ר יוסי ומה על שעתא דהא כך, מאן דמתיישא מינה עאכ"ו כו, נחש שרף, לקחת עינן מישראל כל זמן שמתפרשין מן עץ החיים, דכתיב כי הוא חייך ואורך ימך כו, ביט וביש תלמידי חכמים דלא בעי קובי"ה דיתפרשון מעץ החיים אפילו ונצא דהא. (ע"ש ס"ב.) ונאה חולקיהון דצדיקיא דמשתדלי באורייתא יממא ולילי דוכי לון בהאי עלמא ובעלמא דאתי, דכתיב כי הוא חייך ואורך ימך. (ע"ש פ"ז.) וכל מאן דיתפרש מינה כמאן דמתפרש מן חיי. (בה"ג ד"פ.) תנינן כל בר נש דאזיל באורחא ולית עמיה מילי דאורייתא אתחייב בנפשיה. (שם קס"ב.) מאן דפסק מילין דאורייתא על מילין בסילין יתפסקן היהוי בהאי עלמא, ודיניה קיימא בההוא עלמא. (שם דר"ס.) והגית בו יובם ולילה, ואי אעדי מיניה אורייתא או אתפרש מינה כאלו אתפרש מן חיי. ב. זיל (וזה"ק ח"ג פ"ז.) קמד

נורו של אילן

התורה בהופעת אמתתה, על-ידי התקבלותה בישראל, מביאה לידי גילוי את זכות קיומה ואת ערך מהותה של כל הבריאה כולה. תנאי זה התנה הקדוש-ברוך הוא עם מעשי-בראשית: אם ישראל מקבלים את התורה אתם מתקיימים, ואם לאו אני מחזיר אתכם לתוהו-ובוהו. כוחו ועוזו של מעשה-בראשית, לכל שכלול מציאותו של עולם, במלוא ההדר והנוי, מתגלה הוא במהלך עלייתו ופריחתו במדרגת הצמיחה, הקודמת ומכשרת למדרגת החיים, מתבלט הוא ההדר והנוי הזה של היצירה, המתפתחת ועולה ההולכת ומתרוממת. משתלם הוא ערכו של שכלול זה בשיא יכולתו של האדם, אשר בתכונת היצירתו ניתנו לו מהלכים, להיות הולק ועולה, משתכלל, "אשר ברא אלהים לעשות", ומגיע הוא בה למעלת "השותפות עם הקדוש-ברוך-הוא" מתוך משפט הצדק והאמת לאמיתו. במערכות היצירה נפגש הוא האדם, בתוקף הליכתו-ועלייתו זאת, בהקבלת-התאמה עם מדרגת הצמיחה ושיעור קומתה, המזדקפת כלפי מעלה "האדם עץ השדה", "צדיק כחמר יפרח כארו בלבנון ישגה". החירות אשר ממקור התורה, של דבר די החרות על לוחותיה, בברית האהבה של הבורא עם עולמו ועם עמו, "עבדי ולא עבדים לעבדים", היא מגלה את אמתת חופש היצירה של האדם וייחוד ענינו במהלך ההתעלות של היצירה כולה, בהדר-תפארתה ונוי-שכלולה. בית הבחירה, אשר במקדש-קדשו מקומם של לוחות הברית הזאת, מכונה-החירות הזו, בו שכינת התורה ועבודת הקדוש, המתקיימת במצותה ועל פיה-היא "נוי-של עולם". אכן מתוך שפעי-התורה תופס האדם את

אוצר מרגליות תרי מתנתא דתורה מכל מאמרי רשביי הכתובים ונמצאים בש"ס בבלי, ירושלמי, משניות פהרות, פספס, ספרי, תוספא, מילתא דרשב"י, מדרש רבה, מדרש תנאים, תנחומא הקדום, שוחר טוב, מדרש תהילים הגדול, משלי, שמואל, אגרות בראשית, כרקי דרבי אליעזר, סטיקא רבתי דרב כהנא, סטיקא, מדרש לקח טוב, חנא דבי אליהו רבא וזוסא, ילקוט שמעוני, אוצר מורשים, בודשי כתיב, הגדמ"ס, עם ביאור, ומראה זהר, כנזכר בשער השני, ונלוה לבסוף קונטרס "ביצוי המדות" והוא מפתחות כל ענין הנמצא בכל מאמר מסודר בערכי א"ב.

נדפס בעיה"ק ירושלים תובב"א בדפוס יהודה עמרם, א"י, מחנה יהודה, ירושלים.

צבי יהודה הכהן קוק

לנתיבות ישראל

ב קבוצת מאמרים

גילוייו של הנביא זה, "מה נאה אילן זה", המופיע כולו בתוכה ועל-ידיה, שהיא גם כולה "עץ חיים למהויקים בה"⁵. בהפסקת חיוניותו ממקור שפע זה מסתלפת פנייתו הנפרדת אל אותו הנביא מהוסר-החיים, והרי הוא כשלא זכה מתחייב בה בעצמה ברוממות הנביא בנפשו, בנפשו ההיה וברוחו הממללה. בשייכות דבקותו הקיימת ועולה אל אותו מקור שפע מתגלה כל הדוריהדרו של הנביא הזה, והוא מתמלא תהילת מלכו-של-עולם, "אשר ברא בריות טובות ואילנות טובות להנות בהם בני-אדם". הטוב והיפה מופיעים בה במשגב-התפארת של אחדותם העליונה, "והושעים ד' אלהים ביום ההוא כצאן-עמו כי אבני נזר מתנוססות על אדמתו כי מה טובו ומה יפיו דגן בחורים ינובב בתולות". — כי "טוב ויפה הדבר הזה עלינו לעולם ועד". "כי עמו מקור חיים באורו נראה אור".

התפיסה את בעל השמועה⁶, של הבהנת נוי-של-אילן המופיע בעסק התורה ולא בהפסקתה, שהוא רבי יעקב, ויש לה עניין לביטוריה של הבהנה זו. רבי יעקב הוא, שמלמדנו⁷ כי העולם-הזה הוא כפרוודור לעולם-הבא שהוא הטרקלין, אשר על-כן יש להתקין עצמו בפרוודור זה כדי להכנס לאותו טרקלין. כפרוודור כן העולם-הזה והעולם-הבא אינם שתי רשויות, שני עולמות נפרדים אלא רשות אחת, רשות יחידו-של-עולם, שיעור קומה שלם ומשוכלל. לפיכך האור והנועם, הגדול והנשגב, הממלא את טרקלין העולם-הבא, הרי הוא חודר ושופע בכל מלוא הפרוודור העולם הזה, והחיוניות הפנימית האדירה מופיעה ופועלת בהדר-עווה בכל מלוא ההתגלות החיצונית. ולפיכך אותה ההכרה כי שעה אחת של תשובה ומעשים טובים בעולם הזה, חיים הגונים ואידיאליים מקיימי רצון הבורא ומגמת הבריאה, יפה היא, מכל חיי העולם-הבא כשלעצמם. לפי מעלתה של אותה האחדות החיונית, המקפת וכוללת את כל החיים כולם, כך היא ניכרת ומתגלה בפעל בכל ממשיותם המעשית והרוחנית, האישית והחברותית. ברכת החכמים בארץ-ישראל, אשר "חיי נשמות אויר ארצה" ואשר בה נקראו ישראל "גוי אחד בארץ", היתה זו: "עולמך תראה בחיך"⁸, יתר על כל התפשטות ההשפעה האידיאלית של העולם-הבא על הויתו הממשית של העולם-הזה, — את העולם הבא בעצמו המיוחד ומוכן לכך, תראה בחיך הממשיים והאישיים. ענינה זה של ארץ ישראל, ארץ-החיים, הוא המתיהד במעלת העסק בתורה בה שהיא מגיעה לראיית השכינה בעולם-הזה: "מבקש אתה לראות השכינה בעולם הזה עסוק בתורה בארץ ישראל"⁹. כי אכן כאן מתוך עסק התורה בארץ ישראל מתגלית לך בפרטיותך השכינה בעולם-הזה, ואך מתוכה מתגלה לך כל נוי של העולם וכל נוי של האילן.

לעומת-זה מקבילה היא גם אותה התפיסה אשר בה בעל השמועה הזאת, על הבהנת "מה נאה אילן זה", הוא רבי שמעון, רבי שמעון תלמידו הגדול של רבי עקיבא, בדרישתו הגדולה את כל מלוא תקפו של ישראל בארצו, שולל מתוכה את כל השליטה הזרה ואת כל תיקוני עולם ושיפורי יישוב השייכים לה¹⁰. בהמשך הרושם של מצב הזעם, של כפיפת הקומה הישראלית במאפלי המחבואים ובמסחרי המערות, שולל הוא כמו את ערכם של סידורי החיים הצבוריים במידת צמצומם, "ברוך השם, כשבטלו דיני-נפשות מישראל שאין אנו יודעים לדון אותם"¹¹ גם את ערכן של עבודות היישוב הזמניות במדת צמצומן, "מניחים חיי עולם ועוסקים בחיי שעה"¹². כי אך כפי מלוא שלטונו של הצבור הישראלי יש ערך לסדורי חייו הצבוריים, ואך מתוך מלא תקפם של חיי-עולם יש לעסק בחיי-שעה. כי אחרי שמיום שחרב בית-המקדש לא נראה רקיע בטהרתו¹³ וכיון שגלו ישראל ממקומם אין בטול תורה גדול מזה¹⁴, הרי מצב העולם הזה מונע הוא את מלוא-השחוק, את שלמות היחס של דבר הפנים ונחת-הרוח של עולם זה, את השייכות הנפשית אל פיתוחו של עולם זה ואל הדרת צמיחתו. אך בשוב ד' את שיבת ציון וכיון שחוזרים ישראל למקומם אין קיום-תורה גדול מזה, ובתקומת התורה בישראל ובארצו יפוח היום ונסו הצללים, חוזר ומתגלה ערכו של עולם, של תקופותיו ושעותיו, נויים של אילניו ושל שדרות גידוליו. "ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשא לעמי ישראל כי קרבו לבוא". "ודור יקום וחי ישיר ליופי וחיים, עדנה בלי די יינק מטל שמים, ומהדר כרמל ושרון שפעת רזי ההוויה תקשיב אוון עם חי, ומעדן שירה ויפי חיים אור קודש, ימלא וההוויה כולה לו תדובב: "בחירי הריני לך מותרת" (לחשי ההוויה). "התחיה הלאומית, הניכרת בבנין הארץ, כשהיא נלקחת עם מקורה החי, תוכל כבר להתחזיר רשמים הגונים מזיו הרוחני של הדר הטבע, עד שתולד האפשרות להסתכל לא רק בארציותו כייאם גם בזיו השמימי, בערך ידוע המכיון לפי ניצוצי האור שבתחיה המתפתחת"¹⁵. "בעת קרבת הקץ יבוא רוח המטהר את השמים מקדרותם, המסיר את השק מהכסה עליהם, ואו אלה אשר לא הסתגלו לתורה העולה למעלה. הבוקעת את הקדרות והשק, חושבים שאין להם תורה מן השמים, וצדיקים דורשי ד' ועווו מוסיפים אורה ושמהח ומבשרים צדק בקהל רב, שדוקא כעת יגלה אור חדש ושמים בטהרתם יראו וידעו כל באי עולם כן מן השמים דבר ד' לבית ישראל ולבית יעקב הנביא כולו"¹⁶.

"זרעים", אדר תשי"ו.

מִסְכָּת

אָבוֹת דְרַבִּי נֵתָן

לפי נוסחת הגר"א

כפי שהועתקה בגליוני הש"ס של הגר"א זצלה"ה והוכא לדפוס בשנת תקס"ד על ידי בניו הרבנים כבוד הרב הגדול בחורה ויראה המפורסם מוהר"ר יהודא לייב זצ"ל ואתו הרב הגדול הריף ובקי החכם השלם המפורסם מוהר"ר אברהם זצ"ל, ובמצות והוצאות תלמידו הרב הגדול בחורה ויראה המפורסם לשבת מוה' מנחם מנרץ זצ"ל משקלאוו

עם

ביאור קצר

בתוספת ניקוד ופיסוק מלא, ציונים, מראה מקומות והערות, תיקוני טעויות ומפתח הפרקים כמפורט בהקדמת הספר

אבות דרבי נתן פרק כח קכג

שָׁנִים. רַבִּי יְהוּדָה הַנָּשִׂיא אוֹמֵר: כָּל הַמְקַבֵּל עָלָיו תַּעֲנוּגֵי הָעוֹלָם הַזֶּה – מוֹנְעִין מִמֶּנּוּ תַּעֲנוּגֵי הָעוֹלָם הַבָּא; וְכֹל שְׂאִינוֹ מְקַבֵּל תַּעֲנוּגֵי הָעוֹלָם הַזֶּה, נוֹתְנִין לוֹ תַּעֲנוּגֵי הָעוֹלָם הַבָּא.

וְהוּא הִיא אוֹמֵר: צְדִיקִים שָׂרַע לָהֶם בְּעוֹלָם הַזֶּה, לָמָּה הוּא דוֹמָה, לְטַבַּח שְׂמֵתָקֵן סְעוּדָה לְעֶצְמוֹ, וְאֵף שְׂמֵצְטַעַר בְּעֶצְמוֹ – אֵין מְתָקֵן לְאַחֲרִים אֶלָּא לְעֶצְמוֹ; אֲבָל רְשָׁעִים שָׂרַע לָהֶם בְּעוֹלָם הַזֶּה, לָמָּה הוּא דוֹמָה, לְטַבַּח שְׂהִתְקִין סְעוּדָה לְאַחֲרִים, וְאֵף-עַל-פִּי שְׂמֵצְטַעַר בְּעֶצְמוֹ – אֵין מְתָקֵן לְעֶצְמוֹ כְּלוּם אֶלָּא לְאַחֲרִים.